

Villreinfjellet som verdiskaper

Programplan

Fastsatt 1.juni 2017

Innhold

.....	1
1 Innledning.....	3
1.1 Bakgrunn.....	3
1.2 Regionale planer for nasjonale villreinområder.....	3
1.3 Europeiske villreinregioner.....	4
1.4 Andre relevante verdiskapingsprogrammer	5
1.5 Hva slags verdiskaping skal programmet bidra til?	5
1.6 Hva ønskes oppnådd med "Villreinfjellet som verdiskaper"?	7
2 Mål.....	8
3 Organisering	8
3.1 Organisering	8
3.2 Hvem kan søke programmet om støtte?	9
3.3 Geografiske områder, avgrensning og rammer for prosjekter	9
3.4 Søknader – Hvordan skal hovedprosjektene velges ut?.....	10
4 Strategier og delprosjekter/tiltak.....	10
5 Budsjett og forutsetninger	13
5.1 Budsjett for programmet	13
5.2 Forutsetninger	13
6 Sentrale referanser og veiledning for prosjektutvikling.....	13

1 Innledning

"Villrein fjellet som verdiskaper" er et program fra Klima- og miljødepartementet med formål å stimulere til bred verdiskaping knyttet til de ti nasjonale villreinområdene, særlig innrettet mot ulike deler av reiselivet. Programmet skal bidra til en god gjennomføring av de regionale planene, og til å utvikle og spre kunnskap om villreinen og villrein fjellet til ulike målgrupper.

1.1 Bakgrunn

Norge forvalter de siste rester av den ville europeiske fjellreinen i 23 større og mindre fjellområder i Sør-Norge, noe som gir oss et særskilt internasjonalt ansvar. Med bakgrunn i dette, og de store forvaltningsutfordringene som er knyttet til villreinen som en nomadisk og sterkt arealkrevende art, ble prosjektet «Villrein og samfunn» gjennomført i 2004-2005 av Norsk institutt for naturforskning på oppdrag fra Direktoratet for naturforvaltning. Prosjektet gjorde bruk av en bredt sammensatt rådgivingsgruppe med representanter fra ulike forskningsmiljøer, ulike forvaltningsnivåer og en rekke ulike sektor- og brukerinteresser. Rådgivingsgruppens enstemmige tilrådninger er gjengitt i NINA Temahefte 27: «Villrein og Samfunn - en veiledning til bevaring og bruk av Europas siste villrein fjell». Der skisseres fem pilarer som forvaltningen av norske villrein fjell bør stå på i fremtiden:

- Løfte villreinen fra "menighet" til samfunn
- Sterkere fokus på arealforvaltningen
- Slutt på "bit for bit"-forvaltningen
- Større sammenhengende leveområder for villrein
- Tilrettelegge for bærekraftig verdiskaping

Tilrådingene fra «Villrein og Samfunn» fikk en god politisk mottakelse, og de viktigste arealpolitiske grepene ble fulgt opp allerede våren 2005 i St.meld.nr.21(2004-2005) Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand. De arealpolitiske målene samlet også bred og tverrpolitisk oppslutning i Stortinget, og ble seinere gjentatt og forsterket gjennom den påfølgende melding våren 2007 (St.meld.nr.26(2006-2007)).

1.2 Regionale planer for nasjonale villreinområder

Med bakgrunn i de to stortingsmeldingene ba Miljøverndepartementet i 2007 fylkeskommunene ta ansvar for å utarbeide regionale planer etter plan- og bygningsloven (PBL) for de største fjellområdene med villrein, og utpekte disse som *ti nasjonale villreinområder*. Hovedmålet var å sikre villreinen arealer for langsiktig overlevelse, men også at planen skulle gi grunnlag for næringsutvikling som ikke gikk på bekostning av villreinen. Planene skulle avgrense nasjonale villreinområder og fastsette en langsiktig arealforvaltning som balanserer bruk og vern for de aktuelle fjellområdene med randområder. Planene skulle være et ledd i oppfølgingen av regjeringens samlede politikk for fjellområdene, og omfatter store deler av Sør-Norges fjellområder.

Arbeidet har vært organisert i sju planprosesser, og omfatter 11 fylker og 61 kommuner i Sør-Norge. Planprosessene har vært "Heiplanen" (Setesdal – Ryfylke og Setesdal Austhei), Hardangervidda, Nordfjella, Ottadalsområdet (Reinheimen – Breheimen), Rondane – Sølknletten, Forollhogna og Dovrefjell (Snøhetta og Knutshø). Seks av planene er per mai 2017 vedtatt, og den siste planen (for Dovrefjell) ligger til sluttbehandling i KMD. Plankart, plandokumenter, faglige utredninger og annen informasjon om de enkelte planene finnes på www.villrein.no under fanen "Regionale planer".

Det følger av PBL § 8-1 at det til regional plan skal utarbeides et *handlingsprogram* for gjennomføring av planen, og at handlingsprogrammet skal vedtas av regional planmyndighet og rulleres årlig. Handlingsprogrammet må gi en vurdering av hvilken oppfølging planen krever. De økonomiske

ressursene er i mange tilfeller knyttet til årlige budsjettvedtak. Handlingsprogrammet bør derfor anslå ressursbehov og utpeke ansvarlig organ og samarbeidspartnere for gjennomføringen av planen.

1.3 Europeiske villreinregioner

Det har vært forutsetningen at *to europeiske villreinregioner* skulle opprettes når de regionale planene er vedtatt, jf. St.meld.nr.26(2006-2007). I bestillingsbrevet til fylkeskommunene er det forutsatt at den formelle etablering av de europeiske villreinregionene vil skje i regi av Miljøverndepartementet. Det sies videre i brevet at etableringen av europeiske villreinregioner vil synliggjøre villreinens innvandringshistorie og bestandenes genetiske fellestrekk, markere vårt ansvar for villreinen i Europa, samt understreke det helhetsperspektivet som er nødvendig i forvaltningen av villrein over store områder på tvers av fylkes- og kommunegrenser. Samtidig understrekes det at etableringen ikke vil innebære endringer i de arealbruksstrategiene og retningslinjene som er nedfelt i de regionale planene.

Klima- og miljøministeren nedsatte i juni 2014 en arbeidsgruppe som skulle arbeide videre med innføringen av europeiske villreinregioner. Arbeidsgruppen skulle blant annet fremme forslag til hvordan man skal etablere europeiske villreinregioner, og utvikle et forslag til en strategi for bred verdiskaping for europeiske villreinregioner, med mål om å skape vekst i reiselivet innenfor bærekraftige rammer. Med bred verdiskaping menes miljømessig, sosial og kulturell og økonomisk verdiskaping som gjensidig er avhengig av hverandre. Arbeidsgruppen skulle også gi vurderinger og anbefalinger om samhandling med handlingsprogrammene for regionale planer for de nasjonale villreinområdene. Rapporten fra arbeidsgruppen ([ØF-rapport 2015/05](#)) ble overlevert til statsråden i juni 2015, og det vises til denne.

Figur 1. Nasjonale villreinområder og forslag til to europeiske villreinregioner.

Etter oppdrag fra Klima- og miljødepartementet anbefalte Miljødirektoratet i november 2015 at de to europeiske villreinregionene etableres som beskrevet i ØF-rapport 2015/05 så snart de

nødvendige virkemiddelordninger er på plass (Fig. 1). Det ble framholdt at det viktigste virkemiddelet er etablering av programmet "Villrein fjellet som verdiskaper", som bør omfatte de 61 kommuner i 11 fylker som er omfattet av de regionale planene. Videre ble det påpekt at handlingsprogrammene for de regionale planene bør utgjøre en viktig arena for implementering av en strategi for bred verdiskaping knyttet til villrein fjellet. I områder som omfattes av nasjonalparker og store landskapsvernområder må dette også samordnes godt med forvaltningsplaner og strategier for besøksforvaltning i verneområdene.

Gjennom budsjettforliket i desember 2016 ble det avsatt 5 mill. kr til etablering av europeiske villreinregioner og verdiskapingsprogrammet i statsbudsjettet for 2017. Forslaget fra arbeidsgruppen og tilrådingen fra Miljødirektoratet var at det bør avsettes 10 mill. kr per år i en femårsperiode.

1.4 Andre relevante verdiskapingsprogrammer

Programmet "Villrein fjellet som verdiskaper" bygger på erfaringene med to tidligere gjennomførte programmer; "Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet" (2006 - 2010, koordinert av Riksantikvaren) og særlig "Naturarven som verdiskaper" (2009 – 2013, koordinert av Direktoratet for naturforvaltning). Begge disse programmene har hatt fokus på begrepet "bred verdiskaping" og på i større grad å få til et forsterkende samspill mellom bruk og vern. Bevilgningene til "Naturarven som verdiskaper" var 10 mill. kr i oppstartsåret og 25 mill. kr per år i resten av programperioden gjennom en samfinansiering mellom det daværende Miljøverndepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet. Det ble gjennomført en omfattende følgeevaluering av dette programmet i regi av Telemarksforskning, der sluttanalysen er publisert i [TF-rapport nr. 351/2014](#) *Naturarv skaper verdier*. Vi viser til denne rapporten som inneholder vurderinger og anbefalinger både på programnivå og for de 16 hovedprosjektene i programmet. På bakgrunn av erfaringene med programmet har Miljødirektoratet utgitt en egen [veileder \(M-380/2015\)](#) *Naturarven som verdiskaper – tips og eksempler*.

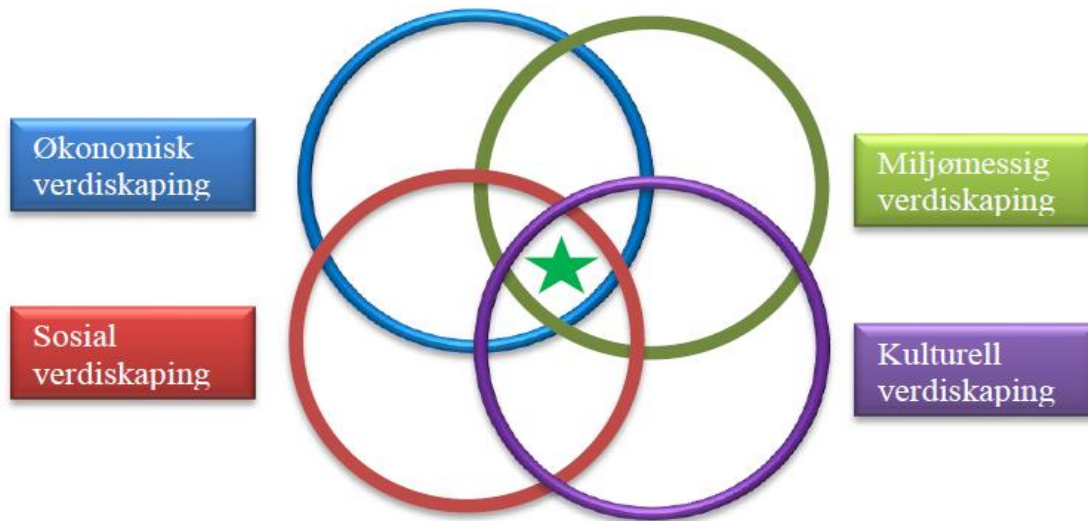
1.5 Hva slags verdiskaping skal programmet bidra til?

Midlene fra dette programmet kommer som et tillegg til andre tiltaksmidler/finansieringskilder, og rettes inn mot å legge grunnlag for verdiskaping i bred forstand. Den økonomiske verdiskapingen ønsker at programmet skal legge til rette for, vil blant annet være i form av varer og tjenester knyttet til flere besøkende og lengre opphold, flere overnattinger i bygdene og randsonene omkring nasjonale villreinområder og mer omsetting av lokal mat. En ønsker også utvikling av pakke opplegg som i tillegg til naturopplevelser og høsting kan omfatte opplevelser knyttet til kulturminner og tilbud utenfor villreinområdene, for eksempel lokale kulturtilbud.

En hovedmålsetting i programmet er at de nasjonale villreinområdene skal kunne fremme verdiskaping, men det dreier seg ikke bare om økonomisk verdiskaping. Ordet "verdi" må forstås i en utvidet sammenheng, og ikke bare i form av pris (kroner og øre). Med bred verdiskaping menes miljømessig, sosial, kulturell og økonomisk verdiskaping som gjensidig er avhengig av hverandre. Den verdimessige økningen skjer ikke alltid i pengemessig forstand. For eksempel vil en miljømessig verdiskaping for villreinen kunne være at menneskeskapte barrierer slik som veier og stier reduseres eller fjernes slik at villreinen kan gjenoppta gamle trekkruiter og få økte beitemuligheter. Det videre arbeid med villrein fjellet som verdiskaper er avhengig av å vekte alle disse fire verdiskapingsformene slik at man oppnår en bærekraftig utvikling.

Sammenhengen mellom de ulike formene for verdiskaping er illustrert i figur 2. Under gjennomgangen av dem nedenfor er det gitt noen eksempler. Den «bredeste» verdiskapingen skjer når alle fire formene for verdiskaping i stor grad er inkludert. I mange tilfeller vil det imidlertid være ulik vektning mellom de ulike formene. I forbindelse med f.eks. tiltak eller prosjekter i villrein fjellet er

det viktig at disse bidrar til en gjensidig styrking av de ulike typene verdiskaping, der den miljømessige verdiskapingen veier tungt.

Figur 2. Illustrasjon av hvordan ulike typer verdiskaping berører hverandre.

Miljømessig verdiskaping medfører at miljømessige kvaliteter ivaretas og/eller forbedres. Dette kan være alt fra naturmiljø for villreinen til kulturlandskap som holdes i hevd slik at det biologiske mangfoldet og andre opplevelsesverdier sikres.

Den miljømessige verdiskapingen knyttet til villrein betyr å forvalte villreinstammen og dens leveområde på en god måte. Det kan også omfatte kanalisering av menneskelig ferdsel utenom viktige beite- og funksjonsområder, utvikling av ny kunnskap, utprøving av avbøtende tiltak samt informasjonsarbeid i forhold til å fortelle om villrein. Dette kan øke forståelse for bruk, atferd og leveområde.

Kulturell verdiskaping innebærer å øke kunnskapen og bevisstheten om lokal kulturarv, særpreg, tradisjoner og symboler som gir grunnlag for en stedlig identitet og stolthet.

Eksempler på dette kan være villreinjakt, samt menneskers ritualer knyttet til villreinen. Kulturen har behov for å bli ivaretatt og dokumentert dersom den skal leve videre. Rekruttering til villreinjakt, kurs og opplæring, dokumentering av jaktkulturen m.v. kan være konkrete måter å jobbe på for å ivareta og øke den kulturelle verdiskapingen. Historier om gammel fangstkultur og dagens villreinjakt kan eksempelvis bidra til å skape gode opplevelser ved servering av reinkjøtt i reiselivsbedrifter. Naturmiljøer kan gi opplevelseskvaliteter og dybde til et sted og tilføre stedet symbolsk betydning. Storslagne eller særpregede landskap, en flott utsikt eller å se sjeldne dyr eller planter er en stor opplevelse for de fleste. For mange vil bare det å vite at slikt eksisterer ha en stor verdi.

Sosial verdiskaping er utvikling av tilhørighet og engasjement som oppstår ved samarbeid, samhandling, dugnad, frivillighet og fellesskap som en del av det å tilhøre et lokalsamfunn.

I forhold til villrein og verdiskaping er det å knytte stolthet og identitet til villreinfjellet viktig når man skal bygge en merkevare. Vertskapskurs i lokalsamfunn som øker samarbeidet mellom bedrifter og styrker identiteten i forhold til villreinfjellet kan være en måte å øke den sosiale verdiskapingen. En

slik bevissthet er verdifull fordi den er med å fremme sosiale verdier som igjen blir viktige i prosjektarbeid og i mobiliserings- og utviklingsprosesser lokalt.

Økonomisk verdiskaping skjer ved at et produkt (eller en råvare) på hvert ledd i en verdikjede (eller produksjonsprosess) får en økt verdi som følge av tilførsel av kunnskap, kapital eller arbeid.

Det er på mange måter enklere å konkretisere den økonomiske verdiskapingen knyttet til villrein enn de andre formene for verdiskaping. Inntekter fra salg av jaktkort, solgt villreinkjøtt eller fra betalte guidede turer kan brukes til å måle den økonomiske verdiskapingen. En godt forvaltet villreinstamme, f. eks som resultat av arbeidet i et villreinutvalg, gir et godt grunnlag for økonomisk verdiskaping basert på villreinen. Høy kvalitet på produktet i reiselivssammenheng, f. eks ved at historien er unik eller tilretteleggingen god, kan øke verdiskapingen ved at det tas ut en høyere pris. Det er derfor helt essensielt at alle delene av en bred verdiskaping er god kvalitetsmessig.

Generelt antas det at miljømessig-, kulturell- og sosial verdiskaping er et langsiktig arbeid og en premiss for økonomisk verdiskaping basert på natur- og kulturarven.

1.6 Hva ønskes oppnådd med "Villreinfjellet som verdiskaper"?

Med "Villreinfjellet som verdiskaper" ønsker Klima- og miljødepartementet å styrke fokus på potensial, innovasjon og muligheter slik at nye produkter og tjenester kan utvikles og tilbys uten at det går på bekostning av miljø og verneformål, i dette tilfellet villreinen og dens leveområder. Programmet ønsker å få fram gode eksempler på hvordan reiseliv og turistbasert næring i fjellbygdene kan benytte seg av sin nærhet til de nasjonale villreinområdene på en bærekraftig måte. Dette medfører at en må se på hele landskap og bygder, ikke bare bruken av fjellområdene med villrein. Det er i bygdene en har den høstingskulturen og det levende landskapet som er en del av forutsetningen for å kunne selge historien om villreinen og bruken av fjellet. Det bør derfor fokuseres på det bredere grunnlaget for å bo og leve i fjellbygdene, den kulturelle verdiskapingen.

Med utgangspunkt i den brede verdiskapingen vil det være en målsetting å få til gode «vinn-vinn-prosjekter» som f. eks både kan bidra til økonomisk verdiskaping i reiselivet og fungere som avbøtende tiltak i områder hvor det er identifisert utfordringer og konflikter knyttet til arealinngrep og menneskelig aktivitet. Det er identifisert og kartlagt en rekke slike *fokusområder* gjennom prosessene knyttet til utvikling av kunnskapsgrunnlag for de regionale planene, og gjennom regionale brukerstyrte FoU-prosjekter som er gjennomført og til dels fortsatt pågår i de fleste nasjonale villreinområdene. Dersom en eksempelvis kan kanalisere og styre ferdsel til tilrettelagte kulturminner i lite sårbare randområder, gir dette en mulighet til større lokal økonomisk verdiskaping, samtidig som belastningen på sårbare villreinområder reduseres. Det er grunn til å anta at slike tiltak vil bli godt mottatt i lokalsamfunnene og gi økt legitimitet til de regionale planene.

Handlingsprogrammene for de regionale planene bør utgjøre en av de egnede arenaer for implementering av en strategi for bred verdiskaping knyttet til villreinfjellet. I områder som omfattes av nasjonalparker og store landskapsvernområder må dette også samordnes godt med forvaltningsplaner og strategier for besøksforvaltning i verneområdene.

Økonomiske ringvirkninger av en satsing kan f. eks innebære en økning i antall besøkende til området, tilflytting, økt sysselsetting, økt overskudd i eksisterende bedrifter og nyetablering av bedrifter. Det er grunn til å påpeke at det neppe er grunnlag for å forvente slike effekter på kort sikt av et relativt beskjedent verdiskapingsprogram. Det fokuseres ofte mest på den økonomiske verdiskapingen, og verdiskaping er tradisjonelt mest knyttet til den økonomiske sfæren. På den annen side hevdes det at en langvarig og bred økonomisk verdiskaping forutsetter at de tre øvrige

typene verdiskaping utvikler seg positivt over tid. Det betyr for eksempel at det over tid er en sammenheng mellom økonomisk og annen type verdiskaping i bygdene i forhold til reiselivet.

Programmet skal stimulere til bærekraftig og naturvennlig opplevelsesturisme. I den nye opplevelsesbaserte turismen er det viktigste å tilby verdifulle opplevelser for hver enkelt gjest. Opplevelser krever alltid "samskaping" mellom tilbyder og kunde. Det vil si at også kunden må investere ressurser, følelsesmessig engasjement og mental tilstedeværelse for å sikre en vellykket leveranse og dermed en god kundeopplevelse.

Nye ideer og innovasjon kan komme fra små bedrifter og enkeltpersoner uten tradisjonell tilknytning til villreinområder og næring. Programmet skal bidra til kontakt og samarbeid mellom slike nye aktører, grunneiere og tradisjonelle næringsutøvere og myndigheter i ulike sektorer. Det kan også være viktige og interessante koblinger mellom forskning/utredning og produktutvikling, der forskningsbasert kunnskap om villreinen kan bearbeides til interessante historier som kan formidles.

2 Mål

Hovedmål

Programmet skal bidra til bred verdiskaping i de europeiske villreinregionene gjennom bærekraftig utvikling av reiseliv basert på villreinen og villreinfjellet som ressurs

Delmål 1

Programmet skal vise hvordan villreinfjellet kan bidra til verdiskaping til beste for befolkning, næringsliv, lokalsamfunn og regioner

Delmål 2

Programmet skal samspille med og bidra til en god gjennomføring av de regionale planene for nasjonale villreinområder

Delmål 3

Programmet skal utvikle og spre kunnskap om villreinen og villreinfjellet til ulike målgrupper

3 Organisering

3.1 Organisering

"Villreinfjellet som verdiskaper" skal bestå av inntil 5 – 7 hovedprosjekter i oppstartsfasen. Hvert hovedprosjekt vil omfatte mange delprosjekter og tiltak som til sammen skal oppfylle hovedprosjektets målsettinger.

Det er opp til hovedprosjektet å etablere delprosjektene. Delprosjektene vil være av varierende størrelse og skal omfatte konkrete tiltak som skal gjennomføres. Hovedprosjektene styringsgrupper får ansvaret for å fordele midler til delprosjektene. Hovedprosjektene har selv ansvar for å følge opp sine tiltak og delprosjekter.

Norsk villreinsenter Sør i Tinn og Norsk villreinsenter Nord i Dovre skal ha en viktig rolle som rådgiver og veileder for hovedprosjektene i hver sin europeiske villreinregion. Dette omfatter konkret oppfølging av prosjekter, gjennomføring av nettverkssamlinger m.v. Villreinsentrene kan også selv være partner i prosjekter.

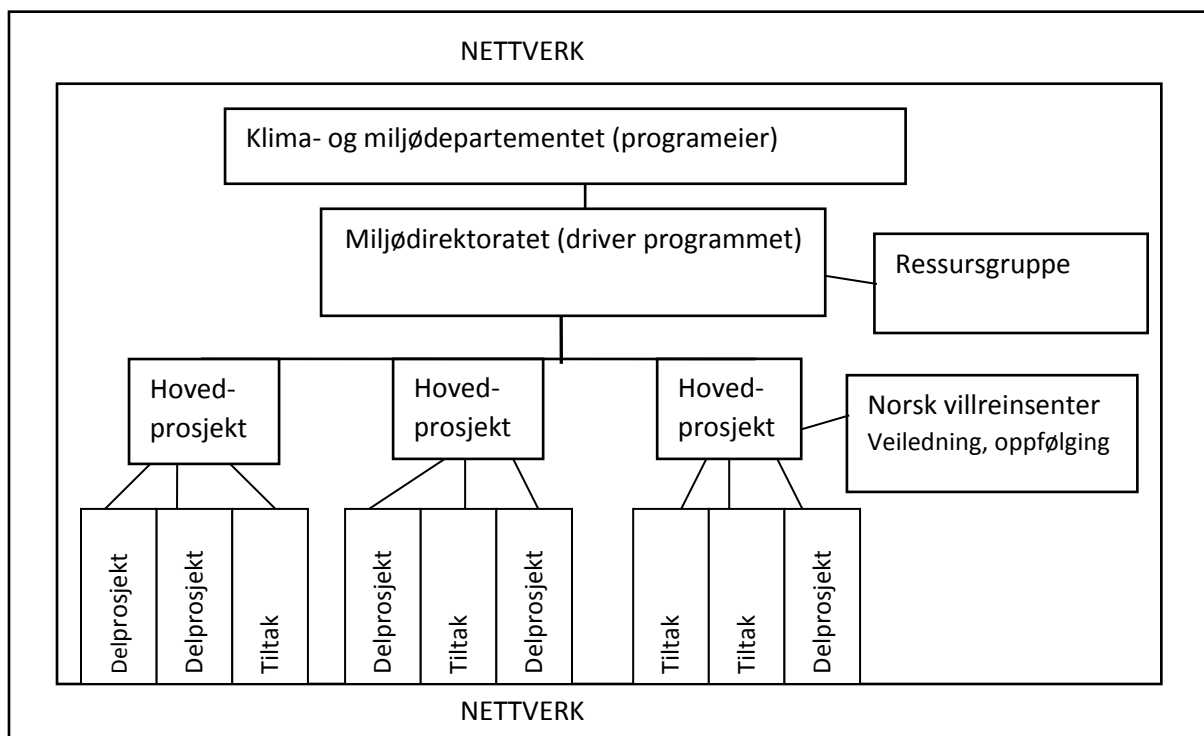
3.2 Hvem kan søke programmet om støtte?

Hovedprosjekter

Den som skal søke om å bli eier av et hovedprosjekt må ha tilstrekkelig organisatorisk og administrativ kapasitet og kompetanse til å kunne drive hovedprosjektet i henhold til søknaden, se vedlegg 1 for utdyping av krav til søkere til hovedprosjekt og søknadskriterier. Kommuner, sammenslutninger av flere kommuner, og fylkeskommuner vil tilfredsstillere disse kravene. Fylkeskommunene vil være en viktig aktør for samspillet med handlingsprogrammene i de regionale planene. Også andre som fyller kravene til kompetanse og kapasitet kan bli eiere av hovedprosjekt, f.eks autoriserte besøksentre for naturinformasjon. Mindre aktører som reiselivslag, frivillige lag og foreninger, grunneierlag og enkeltpersoner med gode ideer, men som ikke fyller kravene til hovedprosjekteiere, kan eventuelt gå sammen med sin(e) kommune(r) eller andre større aktører i en søknad om hovedprosjekt. Prosjektene bør ha samarbeidspartnere som representerer ulike interesser i arbeidet, f. eks fra forvaltning, utdanning, grunneiere og reiseliv.

Delprosjekter

Programmet forutsetter at det arbeides med mange delprosjekter og tiltak i hovedprosjektene. Å etablere samarbeid er en viktig målsetting. Det vil antagelig ofte komme opp delprosjekter eller enkelttiltak som det vil være ønskelig at bedrifter og/eller grunneiere står bak. For øvrig vil det være naturlig at det er et stort spenn i hvem som står bak delprosjektene, fra enkeltpersoner, reiselivslag, frivillige lag og foreninger til kommuner, fylkeskommuner og fylkesmenn.

Figur 3. Organisering av verdiskapingsprogrammet.

3.3 Geografiske områder, avgrensning og rammer for prosjekter

En søknad om et hovedprosjekt må ha tilknytning til et avgrenset geografisk område eller konsentrere seg om et tema som det skal arbeides med i flere geografiske områder. Muligheten til å søke og lokalisere prosjekter er avgrenset til de 61 kommunene som er omfattet av de regionale planene, og som har areal innenfor de to europeiske villreinregionene (se oversikt over kommuner i

vedlegg 2). Prosjektaktiviteter kan i prinsippet lokaliseres hvor som helst innenfor disse kommunene, ikke bare i deler av kommunen som er villreinareal.

Det bør legges vekt på å få etablert hovedprosjekter som representerer en geografisk spredning og et mangfold av problemstillinger og muligheter knyttet til de ulike nasjonale villreinområdene, eventuelt til planområdene for de ulike planprosessene. Bygdenære områder og randområdene til de fastsatte nasjonale villreinområdene vil være viktige i verdiskapingsprogrammet. Innenfor de nasjonale villreinområdene med randområder setter retningslinjene til regional plan rammer for bruk og aktiviteter, og det samme gjelder for verneområder der verneforskriftene setter rammene. Prosjektene må også forholde seg i samsvar med vedtatte kommunale arealplaner. Fysiske tiltak må på vanlig måte i tillegg avklares med berørte grunneiere og rettighetshavere.

Både de nasjonale villreinområdene og randområdene vil ha store kvaliteter som må tas vare på. En forutsetning for alle typer prosjektområder er at de har en størrelse og robusthet som gjør at de tåler økt bruk dersom prosjektene legger opp til dette. Det er en grunnleggende forutsetning for prosjektene at de ikke gir økt negativ belastning på villreinen og sårbare leveområder, og det vurderes som svært positivt dersom prosjekter og tiltak legger opp til å redusere negativ belastning fra ferdsel og bruk som allerede eksisterer ("vinn-vinn-prosjekter"), jf. også omtale av dette under kap. 1.6.

3.4 Søknader – Hvordan skal hovedprosjektene velges ut?

Søknader om hovedprosjekter sendes inn til [Miljødirektoratets elektroniske søknadssenter](#) (ESS) i tråd med kunngjøringen der og denne programplanen. I tillegg til utfylling av søknadsskjemaet, skal det leveres en prosjektbeskrivelse på maksimalt 5 sider der det redegjøres for planlagte delprosjekter og tiltak, jf. [veileder \(M-380/2015\)](#). Det er krav om minst 50% egeninnsats (økonomisk og/eller arbeidsinnsats), fra søkerens egne midler og/eller andre eksterne tilskuddsmidler. En mer spesifisert oversikt over budsjett og finansiering bør følge søknaden.

Retningslinjer for organisering av prosjekter og hvem som kan søke framgår av kap. 3.1 – 3.3 ovenfor. Med en målsetting om å etablere 5 – 7 hovedprosjekter fra oppstart, og ut fra tilgjengelig budsjett, vil tilskudd fra programmet til et gjennomsnittlig hovedprosjekt kunne være i størrelsesorden 0,5 – 1 mill. kr per år. Normal varighet på prosjektene kan være 3 – 5 år, med forbehold om fortsatt finansiering av programmet over de årlige statsbudsjetter.

Miljødirektoratet vil ved søknadsbehandlingen legge vekt på å få til en god geografisk og tematisk spredning på prosjektene. Det kan som ledd i behandlingsprosessen være aktuelt å be om omarbeiding av søknader, og eventuelt også sammenkobling av ulike søknader, før sluttbehandlingen.

Miljødirektoratet vil opprette en ressursgruppe med bred kompetanse knyttet til programmets tema. Ressursgruppen skal følge programmet både med råd i søknadsprosessen og videre i programperioden.

4 Strategier og delprosjekter/tiltak

Her presenteres aktuelle strategier for programmet og noen eksempler på delprosjekter/tiltak knyttet til programmets ulike delmål. Noen av tiltakene vil være aktuelle under flere delmål/strategier. Det understrekes at tiltakene er nettopp eksempler som er ment til hjelp i prosjektutviklingen. Listene er ikke på noen måte uttømmende, og de er heller ikke ment å legge

noen demper på kreativitet og lokale/regionale tilpasninger i prosjektsøknadene. Det er imidlertid viktig at søknadene forholder seg til de rammer og avgrensninger som er beskrevet i kapitlene 1.5, 1.6, 3.2 og 3.3.

Delmål 1

Programmet skal vise hvordan villrein fjellet kan bidra til verdiskaping til beste for befolkning, næringsliv, lokalsamfunn og regioner

Strategi 1-1:

Gjennom målrettet og naturvennlig tilrettelegging bedre mulighetene for gode natur- og kulturopplevelser i bygdenære områder og randområder, og i lite sårbare deler av villreinområdene.

Eksempler på tiltak

- Etablere utgangspunkt eller startsteder for turer.
- Opparbeide og merke stier og løyper for bedre tilgjengelighet og fine naturopplevelser, som bidrar til å kanalisere bruk og dermed skjerme sårbare områder.
- Etablere informasjonsskilt og annen type informasjon f. eks i reiselivsbedrifter, herunder med ny teknologi.
- Utvikle attraksjoner i vegnære og lite sårbare områder, som kan fungere som infrastruktur for reiselivet
- Utvikle og etablere tilbud om guiding/naturveiledning der det er grunnlag for det

Strategi 1-2:

Tilrettelegge kulturminner knyttet til villreinfangst og utnytting av villrein fjellet

Eksempler på tiltak

- Restaurere egnede fangstgraver og andre fangstminner i lite sårbare områder
- Tilrettelegge for besøk gjennom merking og informasjon
- Etablere tilbud om naturveiledning/guiding og fortelling av gode historier knyttet til disse

Strategi 1-3:

Utvikle tilbud av lokalmat, lokal kultur og gode historier knyttet til villrein fjellet i reiselivsbedrifter og annen servicenæring

Eksempler på tiltak

- Bidra til utvikling av gode produkter
- Etablere felles og samordna strategier for markedsføring lokalt/regionalt
- Utvikle og formidle gode historier knyttet til foredling av råvaren villrein

Strategi 1-4:

Tilrettelegge for rekruttering av nye jegere og et mer variert tilbud av villrein jakt

Eksempler på tiltak

- Tilbud om og god markedsføring av kurs og opplæring av nye jegere
- Utvikling av et større mangfold av jakttilbud tilpasset ulike kundegrupper, innenfor de rammer som settes av lov og regelverk
- Utvikling av et bredere tilbud av tilleggstjenester knyttet til jaktutøvelsen

Strategi 1-5:

Bidra til profesjonell produktutvikling i det å skape gode natur- og kulturopplevelser

Eksempler på tiltak

- Støtte kurs i pedagogisk formidling av naturkunnskap og kunnskap om kulturminner
- Støtte idédugnader og kurs om hvordan aktiviteter i naturen og naturopplevelser kan bli salgbare produkt
- Bidra til nettverk for aktører som driver med næringsutvikling knyttet til relevante natur- og kulturopplevelser

Delmål 2

Programmet skal samspille med og bidra til en god gjennomføring av de regionale planene for nasjonale villreinområder

Strategi 2-1:

Bidra til å oppfylle planenes mål, arealsonering og retningslinjer på en god måte

Eksempler på tiltak

- Tilrettelegge for lokal næringsutvikling med særlig vekt på reiseliv innenfor arealsoner der dette er tillatt og uten konflikter med villrein
- Samordne kommunenes sti- og løypeplaner i forhold til villreinens arealbruk

Strategi 2-2:

Bidra til å utvikle og realisere prosjekter og tiltak i planenes handlingsprogrammer, særlig tiltak som både bidrar til bred verdiskaping og som kan redusere negativ påvirkning fra bruk og ferdsel på villreinen

Eksempler på tiltak

- Bidra til omlegging av stier og løyper som er i konflikt med villreinens arealbruk
- Bidra til flytting av turisthytter med særlig uheldig plassering, og etablere nye og mer attraktive tilbud ved ny lokalisering
- Samarbeide med verneområdestyrer om god besøksforvaltning, særlig knyttet til innfallsporter til nasjonalparker og store landskapsvernområder
- Gjennomføre dialogprosesser og prøve ut konkrete avbøtende tiltak i utpekte fokusområder der det er konflikter mellom villrein og menneskelig aktivitet

Delmål 3

Programmet skal utvikle og spre kunnskap om villreinen og villreinfjellet til ulike målgrupper

Strategi 3-1:

Formidle historien om villreinen til et nasjonalt og internasjonalt publikum

Eksempler på tiltak

- Utvikle en felles kunnskapsbase der ulike aktører kan hente ut relevant kunnskap som f. eks tidligere og nåværende utbredelse og innvandringshistorie, fangsthistorien, villreinen og mennesket m.v.
- Utvikle gode og kreative formidlingsformer rettet mot turister

- Synliggjøre hva Norge gjør for å ta vare på de siste restene av den europeiske villreinen

Strategi 3-2:

Tilrettelegge kunnskaps- og datagrunnlag slik at det er lett å få tak i og enkelt å bruke i lokal/regional forvaltning

Eksempler på tiltak

- Videreutvikle og legge til rette for aktiv bruk av nye digitale formidlingsformer
- Målrettet formidling av kunnskap mot kommunene i arealforvaltningen

Strategi 3-3:

Øke kompetansen om villreinspørsmål hos reiselivsaktører, bedrifter og grunneiere

Eksempler på tiltak

- Kurs, nettbasert informasjon, nettverksetablering
- Bidra til god formidling fra disse aktørene til egne kundegrupper
- Bidra til økt bevissthet om nødvendige hensyn til villrein i den daglige drift

5 Budsjett og forutsetninger

5.1 Budsjett for programmet

Programmet har et budsjett på ca. 5 mill. kr første år. Det bør arbeides for å øke det årlige budsjettet for seinere år, særlig gjennom finansieringsbidrag fra andre berørte departementer. Noen nødvendige driftsutgifter for programmet kan dekkes over programmets budsjett.

5.2 Forutsetninger

Samordning av virkemidler over sektorgrenser og samarbeid mellom aktører er en forutsetning for at programmet skal gi gode resultater. Derfor konsentreres støtten til noen større hovedprosjekter. I første omgang velges ut inntil 5 – 7 hovedprosjekter. Hovedprosjektene får en rund sum penger fra programmet og må skaffe minst tilsvarende finansiering fra andre kilder.

Fylkesmannen har stor kompetanse på mobilisering, opplevelsesverdier og biologisk sårbarhet, og bør delta i styringen av hovedprosjektene. I mange tilfeller kan det også være aktuelt at forvaltningsmyndigheten i berørte verneområder bør delta.

6 Sentrale referanser og veiledning for prosjektutvikling

Andersen, R. & Hustad, H. (red.) 2004: *Villrein & Samfunn. En veiledning til bevaring og bruk av Europas siste villrein fjell*. NINA Temahefte 27. 77 s.

Bråtå, H.O. (red.) 2015: *Europeiske villreinregioner – en strategisk satsing på villrein fjellet som ressurs for reiselivet*. [ØF-rapport 2015/05](#). Østlandsforskning. 68 s.

Haukeland, P.I. & Brandtzæg, B.A. 2014: *Naturarv skaper verdier – Sluttanalyse av verdiskapingsprogrammet Naturarven som verdiskaper*. [TF-rapport nr. 351/2014](#) Telemarksforskning. 79 s.

Miljødirektoratet 2015: *Naturarven som verdiskaper – tips og eksempler*. [Veileder \(M-380/2015\)](#) 24 s.

Vedlegg 1. Finansiering og krav til søkere og søknader

Vedlegg 2. Oversikt over kommuner innenfor de europeiske villreinregionene